

ΠΡΟΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

«Οι βυζαντινές πηγές του *Συναξαριστή* του αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου».

Εισαγωγή:

Συναξάριο ονομάζεται το βιβλίο που περιέχει βίους ή διηγήσεις για αγίους ή γεγονότα. Ετυμολογικά ο όρος προέρχεται από τη λέξη *σύναξις*, η οποία δηλώνει την συνάθροιση των πιστών στους ναούς προς τιμή κάποιου αγίου. Το βιβλίο αυτό είναι γνωστό και ως *συναξαριστής*, αν και έτσι αποκαλείται ο συγγραφέας της διηγήσεως ή ο συντάκτης του βιβλίου. Με τον τίτλο «*Συναξαριστής τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἔνιαυτοῦ*» κυκλοφορεί ένα σπουδαίο έργο του αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου που περιέχει βίους αγίων όλου του έτους.

Ο «*Συναξαριστής*» αποτελεί ένα λειτουργικό και συνάμα φιλολογικό έργο. Πρόκειται για μια βελτιωμένη έκδοση ενός εκκλησιαστικού *συναξαριστή*. Πρόθεση και επιδίωξη του αγίου Νικοδήμου ήταν η κατανόηση των *συναξαρίων* που αναγινώσκονταν στην εκκλησία σε λόγια ή και αρχαία γλώσσα και δεν γίνονταν κατανοητά από τους πιστούς. Για την ολοκλήρωση του έργου ο Νικόδημος χρειάστηκε 2 χρόνια (1805-1807) και χρησιμοποίησε κατά κύριο λόγο τους χειρόγραφους *συναξαριστές* από τις μονές Παντοκράτορος, Διονυσίου, Κουτλουμουσίου και από το Πρωτάτο και τον ήδη τυπωμένο *συναξαριστή* του Μαξίμου Μαργουνίου¹, του οποίου η ασαφής γλωσσική διατύπωση στάθηκε αφορμή για την εκπόνηση του έργου αυτού από τον Νικόδημο. Η πρώτη έκδοση του έργου έγινε το 1819 στη Βενετία (3 τόμοι με τίτλο «*Συναξαριστής τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἔνιαυτοῦ Πάλαι μὲν Ἑλληνιστὶ συγγραφείς ὑπὸ Μαυρικίου διακόνου τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, νῦν δὲ δεῦτερον μεταφρασθεὶς ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Χειρογράφου Συναξαριστοῦ, καὶ μεθ' ὅσης πλείστης ἐπιμελείας ἀνακαθαρθεὶς, διορθωθεὶς, πλατυνθεὶς, ἀναπληρωθεὶς, σαφημισθεὶς, ὑποσημειώσεσι διαφόροις καταγλαῖσθεὶς, καὶ εἰς τρεῖς τόμους διαιρεθεὶς, ὑπὸ τοῦ ἐν*

¹ Μ. Μαργούνιος, *Βίοι ἁγίων ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἦτοι ἐκ τῶν συναξαρίων μεταφρασθέντες παρὰ Μαξίμου Μαργουνίου ἐπισκόπου Κυθήρων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν*, Βενετία 1607.

μοναχοῖς ἐλαχίστου Νικοδήμου Ἀγιορείτου...»). Η δεύτερη μεταξύ 1842 και 1846 στην Κωνσταντινούπολη από τον Στυλιανό Ραφτάνη. Η τρίτη το 1868 στην Ζάκυνθο και η τέταρτη το 1868 στην Αθήνα (2 τόμοι). Πέμπτη έκδοση έγινε στην Θεσσαλονίκη από τις εκδόσεις Ορθόδοξος Κυψέλη μεταξύ του 1981 και 1983 και επανέκδοση το 2003 (6 τόμοι). Ακολούθησε η έκκτη έκδοση το 2005 στην Αθήνα (Δόμος 3 τόμοι) και τέλος, η έβδομη και τελευταία έκδοση το 2011-2012 σε μετάφραση στη δημοτική (Συνοδεία Σπυριδώνος ιερομονάχου, Νέα Σκῆτη Ἀγίου Ὄρους, 6 τόμοι).

Η προτεινόμενη προς εκπόνηση διδακτορική διατριβή φιλοδοξεί να εξετάσει και να αναλύσει διεξοδικώς τα παρακάτω:

Εισαγωγή: Συναξάρια και Συναξαριστές στο Βυζάντιο.

A. Εκδόσεις συναξαρίων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και μέχρι τον Νικόδημο Ἀγιορείτη.

Ενδεικτικώς αναφέρουμε:

1. Μάξιμος Μαργούνιος (1549-1602. Κρητικός λόγιος και επίσκοπος Κυθήρων).

Τίτλος έργου:

«Βίοι ἁγίων ἐκ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἥτοι ἐκ τῶν συναξαρίων μεταφρασθέντες παρά Μαξίμου Μαργουνίου ἐπισκόπου Κυθήρων εἰς κοινήν ὠφέλειαν».

Πρώτη έκδοση: 1607 Βενετία.

2. Ἀγάπιος Λάνδος (Μοναχός λόγιος του 17^{ου} αιώνα).

Τίτλοι έργων:

A) *«Βιβλίον καλούμενον Παράδεισος, ἐκ τῶν λόγων τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Συμεῶνος τοῦ μεταφραστοῦ μεταφρασθέν, παρά*

Αγαπίου μοναχοῦ τοῦ Κρητός μετά πάσης ἐπιμελείας καὶ πόθου πολλοῦ ἐκ τῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον...».

Πρώτη ἐκδοση: Βενετία 1641.

Β) «Βιβλίον καλούμενον Ἐκλογή, ἤγουν μερικῶν ἀγίων Βίοι οἱ ὠραιότεροι τοῦ Μεταφραστοῦ μεταφρασθέντες ἐκ τῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς κοινὴν διάλεκτον, παρά Ἀγαπίου μοναχοῦ...».

Πρώτη ἐκδοση: Βενετία 1643.

Γ) «Βίβλος καλουμένη Καλοκαιρινή, ἐν ἣ εἰσὶ γεγραμμένοι μερικοὶ Βίοι ἀγίων τινῶν οἱ ὠραιότεροι τοῦ καλοκαιρίου, ἀπὸ τὴν α' Μαρτίου ἕως ταῖς ὕστεραις τοῦ Αὐγούστου, μεταφρασθέντες ἐκ τῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν κοινὴν ἡμετέραν διάλεκτον παρά Ἀγαπίου μοναχοῦ...»

Πρώτη ἐκδοση: Βενετία 1656.

Δ) «Νεὸς Παράδεισος: Ἦτοι λόγοι διάφοροι καὶ βίοι ἀγίων ἐκ τοῦ Μεταφραστοῦ Συμεῶνος εἰς τὴν κοινὴν ἡμετέραν διάλεκτον μεταγλωττισθέντες μὲν παρά Ἀγαπίου μοναχοῦ τοῦ Κρητός»

Πρώτη ἐκδοση: Βενετία 1804.

Θα ερευνηθοῦν οἱ σχέσεις μεταξύ των ἔργων αὐτῶν καὶ του «Συναξαριστή».

Β. Προσπάθεια εντοπισμοῦ των χειρογράφων που χρησιμοποίησε ο Νικόδημος Ἀγιορείτης. Ἀπὸ μια πρώτη ἐρευνα διαπιστώνουμε ὅτι ο Νικόδημος Ἀγιορείτης χρησιμοποίησε τα εξῆς χειρόγραφα:

Μονὴ Παντοκράτορος: Συναξαριστής. Κώδικας 85 (χαρτώος, Σεπτέμβριος- Φεβρουάριος) καὶ κώδικας 88 (χαρτώος, Μάρτιος- Αὐγούστος) του 16^{ου} αἰῶνος.

Μονὴ Διονυσίου: Συναξαριστής. Κώδικας 171 (χαρτώος, Σεπτέμβριος- Φεβρουάριος, ἀκέφαλος καὶ κολοβός) του 15^{ου} αἰῶνα.

Μονὴ Κουτλουμουσίου: Συναξαριστής. Κώδικας 141 (Χαρτώος, Φεβρουάριος- Σεπτέμβριος) καὶ Κώδικας 142 (χαρτώος, Μάρτιος - Αὐγούστος) του 16^{ου} αἰῶνα.

Πρωτάτο: Συναξαριστής. Κώδικας 52 (χαρτός, Σεπτέμβριος-Φεβρουάριος) και κώδικας 128 (Σεπτέμβριος κζ'- Φεβρουάριος κη'), ακέφαλος και κολοβός, του 14^{ου} αιώνα.

Θα παραγγελθούν τα χειρόγραφα και θα ακολουθήσει επιτόπια έρευνα στις βιβλιοθήκες όπου σώζονται.

Γ. Η μεθοδολογία εργασίας του Νικόδημο Αγιορείτη: Επιλογή αγίων, έκταση συναξαρίων, γλωσσικό ιδίωμα, σύνθεση επιγραμμάτων, παράθεση παλαιών επιγραμμάτων, χρησιμοποίηση πατερικών λόγων ως πηγών, χρησιμοποίηση προγενέστερων συναξαρίων (Κωνσταντινουπόλεως, Συμεώνος Μεταφραστή, Μαυρικού κ.α.), παράθεση ακολουθιών και λοιπών υμνογραφικών κειμένων.

Δ. Οι μετά τον Νικόδημο Αγιορείτη προσπάθειες για την κατάρτιση συναξαρίων (Μανουήλ Γεδεών, Σωφρόνιος Ευστρατιάδης, Μιχαήλ Γαλανός, Κωνσταντίνος Δουκάκης, Βίκτωρ - Ματθαίος Λαγγής, Ιωάννης Περαντώνης, Βασίλειος Μουστάκης, Γεώργιος Παπαδημητρόπουλος, Ιερ. Μακάριος Σιμωνοπετρίτης, Αρχιμ. Αθανάσιος Σιαμάκης, π. Αντώνιος Μπιλάλης.

Ε. Συμπεράσματα.

Βιβλιογραφία (κατά χρονολογική σειρά εκδόσεως)

- Σφυρόερας Β., λήμμα Νικόδημος ο Αγιορείτης, *Θρησκευτική και Ηθική Εκκκλησιολογία*, σσ. 498-500, Αθήνα 1966.
- Νικολόπουλος Ν., λήμμα Συναξάριον, *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τ. ΙΑ', σσ. 554-555, Αθήνα 1977.
- Του ιδίου, «Βιβλιογραφική επιστασία των εκδόσεων Νικοδήμου του Αγιορείτου», *Επετηρίς εταιρείας Κυκλαδικών μελετών*, τ. ΙΣΤ', 1996-2000, Πρακτικά συμποσίου «Νικοδήμου Αγιορείτου του Ναξίου πνευματική μαρτυρία», Νάξος 8-11 Ιουλίου 1993, Ανάτυπο.
- Καραϊσαρίδης Κ., *Ο άγιος Νικόδημος ο αγιορείτης και το λειτουργικό του έργο*, σσ. 149-157, Αθήνα 1998.
- Μοναχός Θεόκλητος Διονυσάτης, *Ο άγιος Νικόδημος ο αγιορείτης*, σσ. 299-302, Αθήνα 2001.
- Μανάφης Κ., «Ιδιόγραφος επιστολή Νικοδήμου του Αγιορείτου, συνοδευτική των χειρογράφων του Συναξαριστού», *Επετηρίς εταιρείας Κυκλαδικών μελετών*, τ. ΙΘ', 2004-2005, Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου «Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ο Νάξιος, 250 χρόνια από την γέννησή του», Νάξος 14-17 Ιουλίου 2000, Αθήνα 2005, σσ. 322-336.
- Podskalsky G., *Η Ελληνική θεολογία επί τουρκοκρατίας 1453-1821: Η ορθοδοξία στη σφαίρα επιρροής των δυτικών δογμάτων μετά την μεταρρύθμιση*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2005.
- Γλάρος Α., λήμμα Νικόδημος ο Αγιορείτης, *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαιδεία* σσ. 500-507, τ. ΙΑ', Αθήνα 2014.
- Φειδά Β., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Γ', α' έκδοση, Αθήνα 2014.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΟΥΤΑΒΑΚΗΣ